

Rapport 2006:3

Långmyran – Arkeologisk för- och slutundersökning av en mesolitisk boplats och en härd från historisk tid i Säbrå socken

Fornlämning: RAÄ 290 och 291

Fastighet: Östersjäländ 9:16

Socken: Säbrå

Kommun: Härnösand

Landskap: Ångermanland

M
LÄNS MUSEET
VÄSTERNORRLAND

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

**Kulturmiljöavdelningen
Maria Lindeberg**

UV Mitt Ann Vinberg

Innehåll

Sammanfattning	3
Förundersökningen.....	4
Slutundersökningen.....	4
Inledning.....	4
Boplatser på 100-125 meter över havet i Ångermanland.....	6
Mesolitikum i Norrland.....	8
Långmyran	10
Förundersökningen.....	10
Slutundersökningen.....	11
Syfte, metod och genomförande.....	11
Resultat.....	14
Anläggningar	16
A 1, Härd historisk tid.....	16
A 2, Stensamling	17
A 3, Härd förhistorisk.....	18
Fyndmaterialet.....	18
Keramiken	19
Översiktlig stenganalys av Anders Olofsson	20
Datering	24
Tolkning och diskussion.....	24
Härden från historisk tid – samisk?.....	25
Stenåldersboplatser.....	26
Tekniska och administrativa uppgifter	28
Litteraturlista	29
Övriga källor	31
Muntliga uppgifter.....	31
Bilagor.....	32

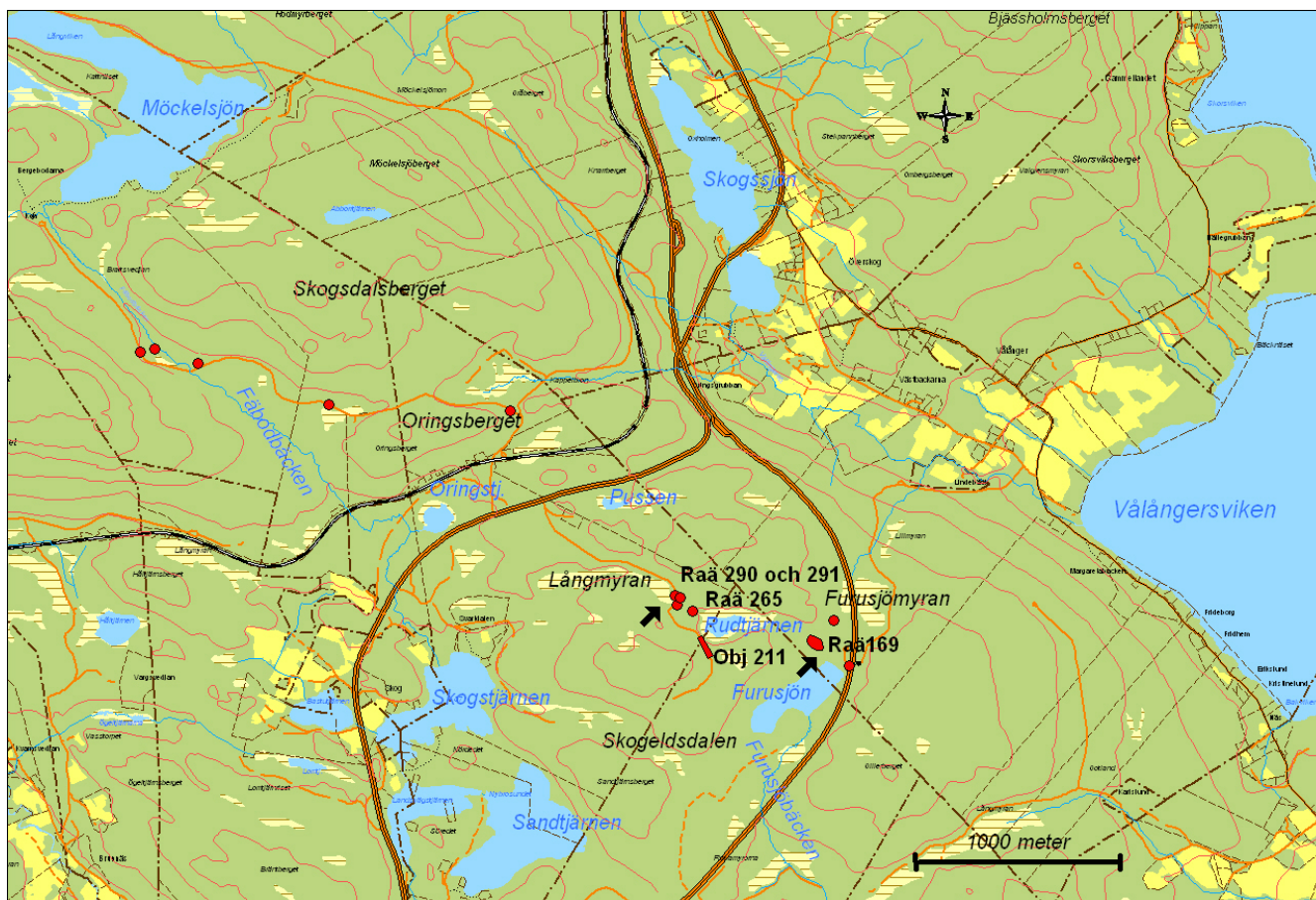

Fig 1. Översiktskarta med RAÄ 290 och 291, samt flera boplatser i närområdet markerade med rött. Ekonomiska kartan, bearbetat i Mapinfo. Ekvidistans 25 m.

Sammanfattning

Hösten 2005 för- och slutundersöktes RAÄ 290 och RAÄ 291, Säbrå socken, av Länsmuseet Västernorrland i samarbete med Riksantikvarieämbetet UV Mitt. Undersökningarna föranleddes av byggandet av en transportväg för Ådalsbanan.

Fornlämningarna är belägna på ca 130 meter över havet. Stenåldersboplatsen RAÄ 291 har dateras till 5300 \pm 300 f.Kr. med thermolumeniscensanalys. Dateringen är något yngre än de preliminära dateringarna som grundades på strandlinjeförskjutningskurvor, men de båda stämmer ändå ganska väl överens. Idag återfinns boplatsen i sydöstra delen av Långmyran. I närheten av det berörda området ligger RAÄ 265 vid Rudsjärnen. Där har tidigare observerats avslag och skärvstenar i ett dike. Den boplatsen ligger på 120-125 metersnivån. Vid utredningen påträffades också stenmaterial av mesolitisk karaktär SV om Rudsjärnen, med tillfälligt arbetsnamn objekt 211.

Boplatsläget RAÄ 291 och en skadad härd, RAÄ 290, framkom vid den arkeologiska utredningen som genomfördes 2005. Härden bedömdes kunna vara samisk och om så är fallet kan en kåta stått på platsen.

Förundersökningen

Förundersökningen utfördes 18-19 augusti 2005.

Vid förundersökningen kunde konstateras lämningar både från stenålder och historisk tid. I den norra delen av undersökningsområdet påträffades rester av en härd, A1, som med ledning av en större flat sten i ena sidan, kan tolkas som möjligen vara samisk (RAÄ 290). Intill härden påträffades två keramikskärvor av glaserat rödgods, som kan datera härden till historisk tid. Strax norr om A1 fanns en ansamling rundade stenar, A2, som också den tolkades som en sentida härd.

I den södra delen av området påträffades avslag och skörbrända stenar från en trolig mesolitisk boplatz (RAÄ 291). Boplatsytan låg nere i Långmyren och var överlagrad av ett 0,4-0,5 meter tjockt torvlager.

Slutundersökningen

Slutundersökningen utfördes 15-21 september 2005.

Vid slutundersökningen utvidgades det fyndförande schaktet från förundersökningen och även på stenåldersytan (RAÄ 291) framträdde en härd, A3. Fyndmaterialet, som består av avslag av hälleflinta, grönsten, kvarts och kvartsit fanns i två koncentrationer på vardera sidan om härden. Boplatsytan tycks vara liten och väl avgränsad mot söder och norr. Med ledning av topografi och höjdkurvor har boplatsen legat på en smal strandremsa intill ett trångt och ganska grunt sund.

Undersökningsområdet delas av en skogsväg, som går som i en båge genom området. Söder om vägen och dalgången kunde konstateras någon slags aktivitetsyta, troligen också från mesolitisk tid. Här påträffades ett avslag av kvarts och en trolig borrh av kvartsit, samt ett mindre kvartsblock som var krossat.

Vid slutundersökningen av A1 och A2 på RAÄ 290, bekräftades att A1 är en härd från historisk tid, troligen en samisk härd (*Arran*). Den flata stenen och fynden av rödgods, sannolikt från 1600/1700-talet, intill härden styrker tolkningen. Det är troligt att det också funnits en kåta på platsen, även om inga synliga lämningar efter en kåta kunde påvisas. Traditionellt har samerna inte byggt en *Arran* annat än till en kåta.

A2 tolkas inte som en anläggning, till skillnad från tolkningen i förundersökningen. Troligt är att stenarna kommer från A1 och flyttats i samband med vägbygget.

Inledning

Med anledning av byggandet av Ådalsbanan, (transportväg B4), har Länsstyrelsen Västernorrlands län enligt beslut (dnr 431-7851-05 och dnr 431-9472-05) givit Länsmuseet Västernorrland i uppdrag att göra en arkeologisk för- och slutundersökning av fornlämningarna RAÄ 290 och RAÄ 291, Säbrå socken, Ångermanland. Båda undersökningarna är sammanställda i denna rapport. Undersökningarna utfördes i samarbete med Riksantikvarieämbetet UV Mitt och har bekostats av Banverket Mellersta Regionen. Personal var Maria Lindeberg och Ola George från Länsmuseet, Ann Vinberg från Riksantikvarieämbetet UV Mitt och Lars-Ivar Sjölund med grävmaskin och grovarbetskraft. Analys av stenmaterialet är utförd av fil.doc. Anders Olofsson, Umeå.

Fig. 2. Undersökningsområdet innan avtorvning, från söder.

Undersökningsområdet ligger ca 1 mil fågelvägen norr (NNV) om Härnösand. Fornlämningsområdet framkom vid den arkeologiska utredning som utfördes 2005 och bedömdes vara ett bra läge för en stenåldersboplats, troligen från mesolitikum (Bondesson 2005). Vid utredningen påträffades en härd som bedömdes vara samisk samt några obestämbara fragment brända ben i denna. Fornlämningsområdet, RAÄ 290-291, ligger på den norra sidan av en successivt sluttande dalgång, som sträcker sig från Långmyran i nordväst, ner mot Rudtjärnen i öster. Dalgången omges av högre bergspartier i norr och söder. Ännu längre åt öster ligger Furusjön och strax bortom denna, ca 1 km från Långmyran, ligger Gillerberget, som når upp till ca 155 m.ö.h. Fornlämningarna ligger på en sandig ”udde”, där dalgången avsmalnar, i den östra änden av Långmyran, på ca 125-130 m.ö.h.

Dragningen av transportvägen ändrades efter utredningen, så att den förlades längre söderut och inte kom att beröra boplatsen RAÄ 265 och objekt 211, sydost om RAÄ 290-291. Eftersom den nya sträckningen inte omfattats av utredningen gjordes en extensiv undersökning av området närmast söder om Långmyran i samband med undersökningen av RAÄ 290-291.

Boplatser på 100-125 meter över havet i Ångermanland

Den kraftiga landhöjningen i Ångermanland har varit gynnsam för att datera fornlämningar. Strandlinjeförskjutningskurvor gör det möjligt att ge fornlämningar en äldsta tänkbar datering. En del boplatser kan också knytas till den samtida strandlinjen, exempelvis om sälben förekommer i fyndmaterialet, och på så sätt ge oss en relativt exakt datering. När man som i detta fall (RAÅ 291) endast har rester av redskapstillverkning och enstaka redskap på relativt hög höjd, finns det en teoretisk möjlighet att fornlämningen kan härröra från vilken period som helst från det att marken reste sig ur havet. Alla aktiviteter skedde inte enbart vid stranden.

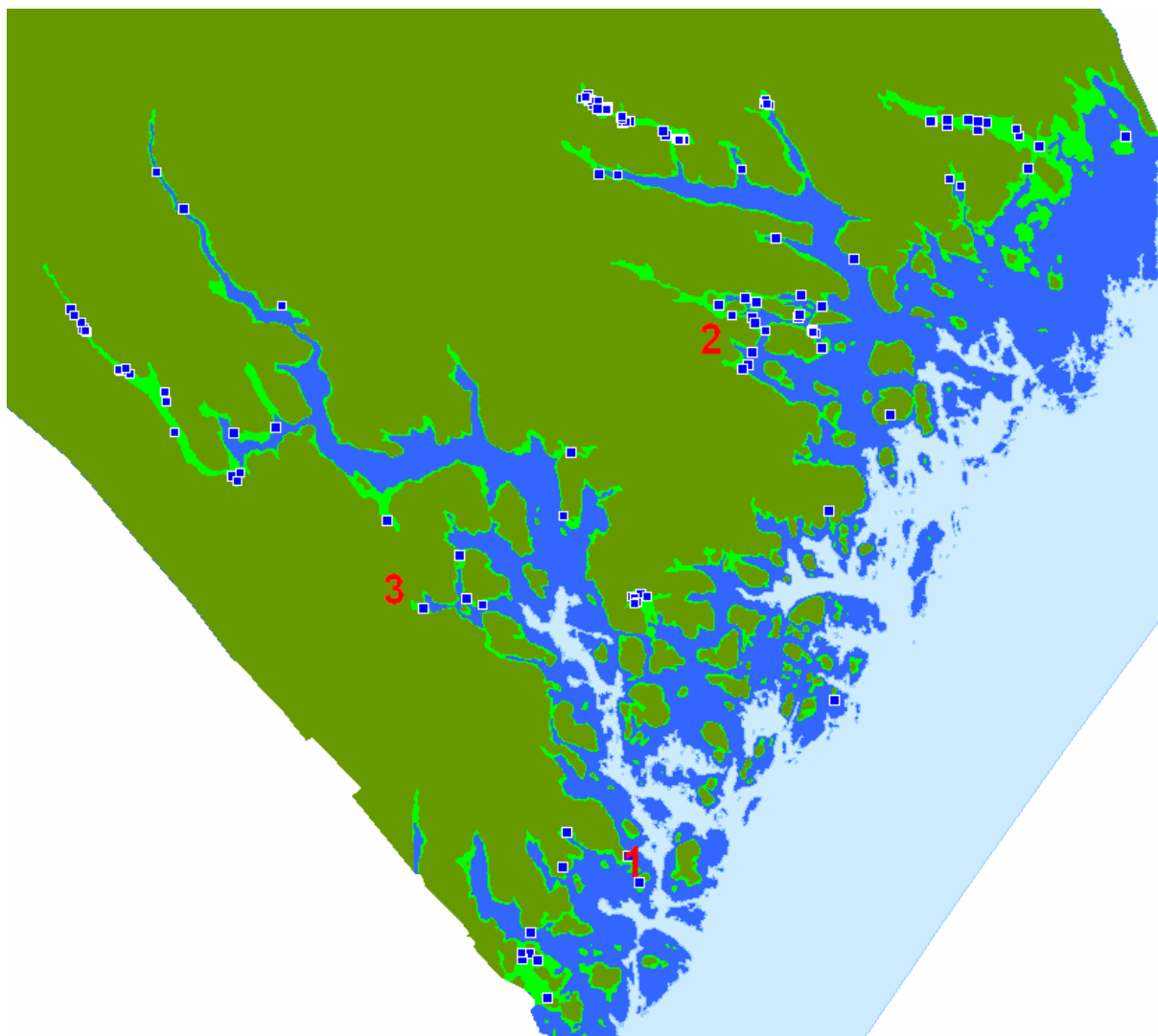

Fig. 3. Ångermanlands boplatser och fyndplatser vid nivåer mellan 100-125 m.ö.h. Utdrag ur FMIS, bearbetat i Mapinfo med Röda kartan, av Lars-Göran Spång, Läns museet. Skala 1:1050000
1: Långmyran. 2: Sidensjö. 3: Filitjärn

9	Röse
11	Fångstanläggning övrig
11	Fornlämningsliknande bildning
11	Plats med tradition
12	Källa med tradition
14	Gruvområde
15	Fångstgropssystem
15	Lägenhetsbebyggelse
20	Vägmärke
20	Boplatsgrop
20	Kvarn
37	Bytomt/gårdstomt
37	Fornlämningsliknande lämning
45	Fäbod
54	Fyndplats
77	Boplats
108	Fångstgrop

Tab. 1. En sammanställning av antalet fornlämningar fördelat på olika typer, mellan 100-125 m.ö.h. i Ångermanland, visar att flera sentida aktiviteter även försiggått. Källa: FMIS samt bearbetning i Mapinfo och Röda kartan för urval utifrån nivåer. Sammanställd av Lars-Göran Spång, Länsmuseet.

Endast ett fåtal boplatser ovanför 100-meterskurvan är undersökta. Närmast från RAÄ 291, är RAÄ 169, Högsjö socken, vid **Furusjön**. Den ligger bara 800 meter österut fågelvägen och undersöktes hösten 2005 av länsmuseet Västernorrland tillsammans med Riksantikvarieämbetet UV Mitt. Boplatsen vid Furusjön återfinns på en nivå av 113 m ö h och är daterad till 2900₊₃₀₀ och 3700₊₃₀₀ f.Kr. Vid undersökningen framkom gropanläggningar fyllda med slagen kvarts, härdrester samt slaget stenmaterial av kvarts, hälleflinta och kvartsit. Redskapen utgörs av ett fåtal skrapor och kölskrapor av kvarts (Lindeberg 2006).

Mellan RAÄ 291 och RAÄ 169, finns RAÄ 265 väster om **Rudtjärn**, ca 120-125 m ö h. RAÄ 265 är inte undersökt, men avslag och en kniv eller sidskrapa har påträffats i ett öppet dike (muntligt Magnus Holmqvist, samt Olofssons stenanalys). Närheten mellan RAÄ 291 och RAÄ 265, samt fynden, talar för att det eventuellt kan röra sig om ett sammanhängande boplatsskomplex.

Vid sydvästra delen av **Rudtjärn**, finns också en boplats som ännu inte fått något RAÄ nr; objekt 211 (Ådalsbaneutredningens objektnummer). Boplatsen ligger på ca 125 m.ö.h. Vid utredningsgrävning för den planerade vägsträckningen påträffades skärvsten, en möjlig härd, samt slagen porfyr på platsen (Bondesson 2005). Sträckningen för vägen ändrades senare, varefter objekt 211 inte behövde undersökas vidare.

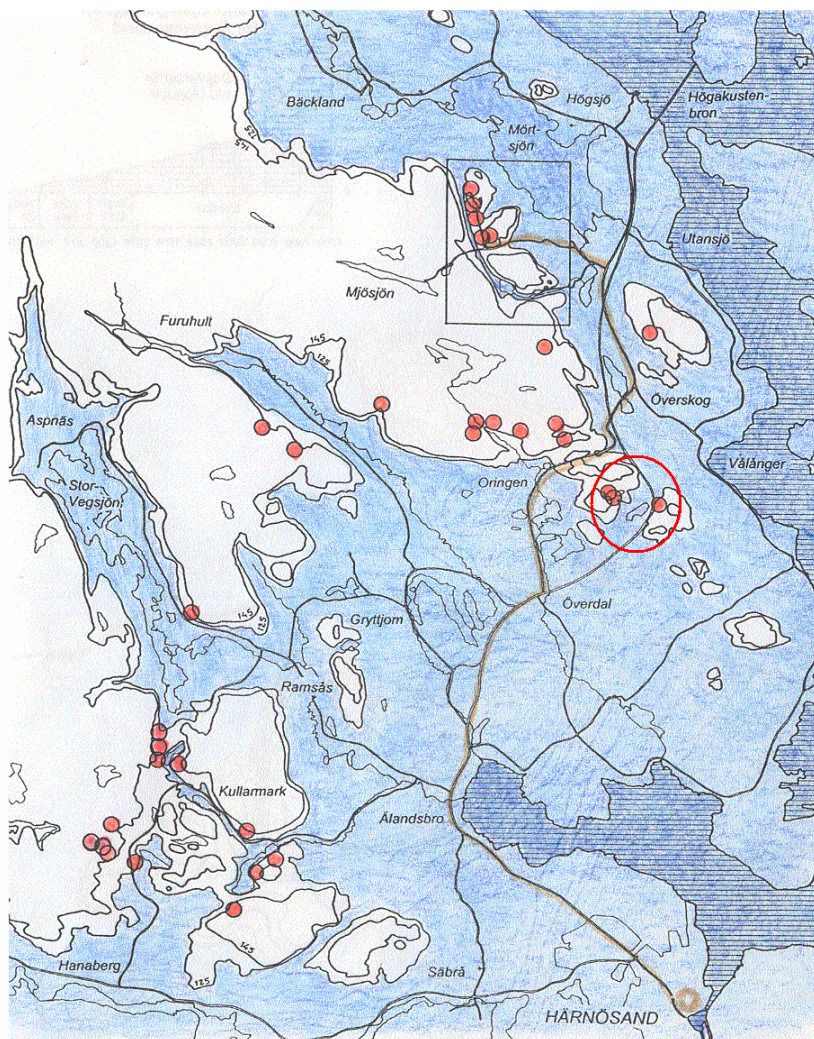

Fig. 4. Utöver det som officiellt registrerats så finns ett antal tips som ännu inte granskats. Det är framförallt amatörarkeologers inventeringar som har gett intressanta resultat. Ett 90-tal lokaler i Härnösands kustområde har noterats, varav några har tillkännagivits i en folder (8500 år i Härnösand, mesolitiska boplatser i Härnösandsområdet). 125 m.ö.h. ifyllt med blått, vilket motsvarar havets nivå ca 8000 år sedan. Fyndmaterialet består i huvudsak av kvarts, kvartsit, grönsten, hälleflinta, enstaka flinta, skärvsten och brända ben. Boplatserna vid Långmyran, Rudtjärn och Furusjön markerade med röd ring.

1997 undersöktes en boplatser med datering mellan 6390 – 6050 BC (kal. 2 sigma) i **Sidensjö** sn, av Läns museet Västernorrland. Boplatserna, som låg 120 m ö h, var kraftigt förstörd av grustäkt. En kokgrop/jordugn, skärvstenar och rester av kulturlagret fanns kvar. Boplatserna är daterade med ^{14}C -analys av material från kokgropen (George & Forsberg 1997).

På 131 m ö h vid **Filitjärn** Ytterlännäs sn, är ett kvartsbrott och boplatserlämning undersökt (Falk 1992). Vid undersökningen framkom skrapor och stötkantskärnor. Filitjärn avsnördes från havet omkring 6000 f. Kr. vilket tillsammans med fynden ger stöd för att dateringen hamnar däromkring.

Mesolitikum i Norrland

Utmärkande för de äldsta fynden i Norrland är kölskrapor, handtagskärnor och mikrospån. Dessa fynd är typiska för Sydsandinavien och norska kusten, men där användes främst flinta. I Norrland återfinns formerna i andra, lokala stenmaterial. I östra delarna av Norrland är kvarts vanligt (Baudou 1992).

En uttömmande historik om forskningsläget avseende mesolitikum i Norrland kan läsas i Anders Olofssons avhandling (2003:IV sid 11ff). En viss konsensus finns om att den tidigaste invandringen kommer från Norge och Fosnakulturen, som kännetecknas av sydsandinavisk flintteknologi, bl.a. mikrosån, kölskrapor och handtagskärnor. Eventuellt kan en ännu tidigare invandring strax efter inlandsisens avsmältning ha skett från Komsakulturen i Nordnorge. En invandring mot slutet av mesolitikum har kommit österifrån och har drag gemensamma med Suomusjärvikulturen. Denna ”kultur” är emellertid omstridd, eftersom variationen är stor i olika delar av Finland. Kvarts dominerar, men även skiffer och bergart förekommer. Karaktäristiska ledformer är bladformade skifferspetsar, stenar med genomborrade hål (till grävkäppar?) samt håleggade mejslar med krum rygg. Handtagskärnor och mikrosån är däremot inte karaktäristiska inslag. Av kvarts görs bl.a. snedpilar (med sned egg).

Garaset i Västerbotten är en av de första boplatserna med dateringar som visade att Norrland varit befolkat under äldre stenålder, vilket betvivlades ända fram till 70-talet (Loeffler 2005:176ff). Fynd av handtagskärnor bekräftade också att boplatserna var mesolitiska.

I Västerbotten har projektet Skog och Historia under 2004 upptäckt 12 stenåldersboplatser kring **Småbränna**, mellan Hössjö och Gräsmyr. Ingen av boplatserna är undersökta. De flesta av boplatserna ligger över 100 m ö h och har ingen kontakt med vatten idag. På en av boplatserna (150 m ö h) har hittats en yxa av Lihultstyp, vilken är av mesolitisk karaktär och ovanlig i Västerbottens kustland. Fyndmaterialet består i övrigt av kvarts, kvartsit, grönsten och hälleflinta. Utifrån landhöjningskurvorna kan boplatserna ha nyttjats mellan 6300-6100 f.Kr., vilket i så fall är en av de äldsta i Västerbottens kustland (Sandén & Andersson 2005).

I **Flurmark** (RAÄ 510, Umeå sn) har Umeå universitets arkeologiska institution haft seminariegrävningar i flera omgångar. Boplatser finns på flera nivåer och har dateringar från bronsålder till mesolitikum. Den äldsta dateringen är från 5575-4925 f. Kr. och härstammar från en boplatserik på fynd, bl.a. sälben (Lundberg & Yllinen 1997).

Genom studier av hur landhöjningen påverkar landskapet, har enligt ”sjötippningsmodellen” ett betydande antal mesolitiska boplatser upptäckts i norra Norrland. Modellen innebär i kort att den östra stranden av större sjöar har höjts upp till följd av landhöjningen, med resultat att den västra stranden sänkts och svämmats över. Den äldsta daterade boplatserna vid en sådan insjö är **Dumpokjauratj**, i Arjeplog, Lappland. Den undersöktes 1994-2001 och har dateringar mellan 8000-6000 f.Kr. Inlandsisen täckte då fortfarande delar av norra Norrland (Olofsson 2003:6).

Vid sjön **Alträsket**, Överluleå sn, har en undersökt hyddgrund daterats till ca 5000 f.Kr. Boplatserna vid Alträsket ligger på 96 m ö h och var kustbunden då den beboddes. Kvarts dominerar fyndmaterialet, men även grönsten och rysk flinta förekommer. Redskapen består av skrapor, sticklar, borrar, spån och en kniv. Benmaterialet består enbart av säl. Skärvsten förekommer sparsamt, varför hyddgrunden tolkats som bebodd under våren eller under en kort period (Halén 1994).

Lennart Falk (1997) har studerat material från några boplatser på 140-metersnivån i **Högsjö** socken. Kännetecknande drag är där bipolär slagteknik i kvarts. Vidare påpekas likheterna mellan boplatserna längs norrlandskusten och Suomusjärvikulturen i västra Finland;

- båda har kvarts som dominerande material

- boplatserna är högt belägna
- boplatserna innehåller lite skärvsten i jämförelse med inlandet.

Vid **Gårdsjöundet** (RAÄ 170) i Skogs socken, Hälsingland, finns den hittills äldsta undersökta boplatserna i södra Norrland. Gårdsjöundet har daterats till 7000-6400 f. Kr och är belägen mellan 106 och 116 m ö h. Då platsen var bebodd låg den på södra sidan av ett smalt sund vid den dåtida kusten. I fyndmaterialet finns brända ben från bland annat vikarsäl, älg, bäver, hare, fågel och fisk. En omfattande stembearbetning har försiggått på platsen. Materialet består bl.a. av porfyr, kvarts, jaspis och flinta och bland artefakterna finns skrapor, pilspetsar, knivar, en yxa och knackstenar. Det finns även kölskrapor, handtagskärnor och mikrospon. Ett speciellt fynd är ett fragment av hartstätning, vilket är det första i Sverige med mesolitisk datering (Björck, M. m fl. 2001).

I **Tuna**, Medelpad, undersökte Länsmuseumet sommaren 2005 en skadad jaktstation/ boplatserna med tillfälligt arbetsnamn TUN001. Den ligger på 120 m ö h och vid undersökningen framkom brända ben och slaget stenmaterial av kvarts, hälleflinta och grönsten. Två kölskrapor av hälleflinta och en handtagskärna av porfyr påträffades. Endast små mängder skärvig och skörbränd sten fanns.

Långmyran

Det aktuella fornlämningsområdet RAÄ 290-291, ligger i den sydöstra änden av Långmyran, delvis på en "udde" på den norra sidan av ett forntida sund, där denna avsmalnar. Denna udde gränsar mot myrmark i alla väderstreck utom mot norr, där berg tar vid. Fornlämningen visade sig också finnas på den södra sidan av dalgången. Utmed Långmyran, på den norra sidan av dalgången, fanns vid undersökningstillfället en skogsbilväg, som gick över på den södra sidan vid fornlämningsområdet. Vägen skar fornlämningsområdet i en båge från nordväst-sydostlig riktning i norr till nordost-sydvästlig riktning i söder (se fig 7). I kanterna på myren fanns diken, vilka i den östra änden gick samman till ett dike, som dränerade myren österut. Nivåerna i området ligger på från 129 m.ö.h., i mossen, och upp till ca 132 m.ö.h., på avsatserna ovanför i norr och i söder.

Vid utredningsgrävningen påträffades på den övre ytan norr om dalgången, d.v.s. på "udden", rester av en härd. Med ledning av en större flat sten i ena sidan och förekomst av keramik tolkades den som möjligen samisk.

Förundersökningen

Syftet med förundersökningen var att fastställa fornlämningsens karaktär och utbredning. Förundersökningen genomfördes i form av schaktning med traktorgrävare. Schakten grävdes dels nordost om vägen, dels från myren upp till och nordväst om härden A1. Ytan grovrensades och undersökningen dokumenterades i plan med hjälp av totalstation. Ytorna avsöktes också med metalldetektor.

Lämningar både från stenålder och från historisk tid kunde konstateras vid förundersökningen. På den övre ytan, intill den förmodat samiska härden, A1, påträffades två keramikskärvor av glaserat rödgods, som kunde datera härden till historisk tid. Platsen tolkades kunna ha hyst en kåta. Strax norr om A1 fanns en ansamling rundade stenar, A2, som

också den tolkades som en sentida härd (se tolkning vid slutundersökningen). Boplatsytan i anslutning till härdarna bedömdes som orörd i söder, medan den var förstörd av skogsbilvägen i norr/nordost och något skadad även nordväst om härdarna, där en vändplan fanns.

En boplatsyta av stenålderskaraktär framkom i söder, på den flacka ytan nedanför sluttningen. Här påträffades en ansamling av skärviga stenar samt avslag av hälleflinta och grönsten. Denna yta låg i myren och var överlagrad av ett 0,4-0,5 meter tjockt torvlager. Vid besiktning påträffades ett avslag av grönsten på en flack yta på den södra sidan av dalgången, sydost om vägen. Ytan bedömdes dock som störd av byggandet av skogsbilvägen och ursprunget för fyndet var därför osäkert.

Slutundersökningen

Syfte, metod och genomförande

Nivån över havet indikerade att stenåldersboplatsen RAÄ 291 kunde vara från mesolitisk tid, förutsatt att boplatsen varit strandbunden. Få mesolitiska lämningar är undersökta i länet, även om kända lägen finns för sådana boplatser.

Målsättningen med undersökningen var därför att dokumentera och datera fornlämningen för att få en ökad kunskap om mesolitiska bosättningar i länet; vilka anläggningar och fynd som efterlämnats, försöka se hur aktiviteterna förhållit sig till det forntida sundet och om möjligt se djupet på detta. Härden från historisk tid, RAÄ 290, behövde undersökas närmare för att försöka fastställa om den kunde vara samisk och om belägg fanns för att en kåta stått på platsen.

Vid undersökningen användes grävmaskin för avtorvning. Nedanför avsatsen och vid boplatsytan i söder breddades schakt 2 från förundersökningen till hela vägområdets bredd nästan ända fram till det norra diket och där det går ihop med det södra. De avbanade ytorna rensades grovt med fyllhammare, delar av området finrensades med skärslev eller gotlandshacka. Mycket tid lades på rensning för att avgränsa fornlämning och fyndspridning. Den branta, blockigaste delen av sluttningen i nordost grovrensades endast. Ytorna avsöktes också med metalldetektor.

De fyndförande ytorna rensades ca 0,03-0,05 m djupt. Därefter grävdes anläggningarna och de fyndförande delarna på ytan ned till fyndtom nivå, vilket motsvarar 0,1-0,15 meters djup räknat från rensad nivå.

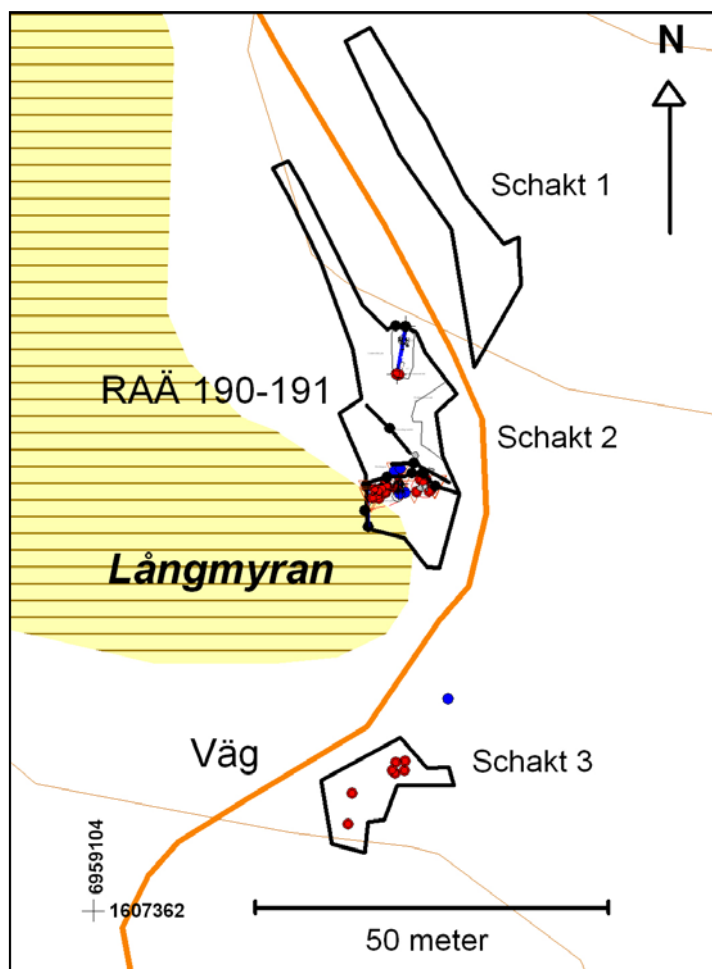
Fig. 5. Undersökningsområdet sett från norr. Stenåldersytan syns centralt i bild, samt den mindre aktivitetsytan på bortre sidan av vägen. Långmyran ligger till höger utanför det avbanade området.

Vid för- och slutundersökningen avbanades sammanlagt 850 m². Vid slutundersökningen undersöktes sammanlagt ca 50 m², fördelade på 20 m² kring den samiska härden och 30 m² på boplatsytan i söder. Vid den samiska härden sållades sanden i 4 mm masktäthet. Sanden på boplatsytan i söder var mycket blöt, beroende på hög grundvattennivå, vilket omöjliggjorde torrsållning. Därför vattensållades massorna i 4 mm masktäthet i det vattenfyllda schaktet i nedre delen av undersökningsområdet.

I västra delen av schakt 2, mot myren, grävdes ett 5,6 m långt och 0,5-1,2 m djupt profilschakt. Profilen visar tjockleken på den överlagrande torven på boplatsytan och den svagt sluttande "stranden" (se fig. 6). Torvlagret låg direkt på boplatsytan, utan avsatt sjösediment mellan torv och sand.

Fig. 6. Profilschakt mot myren, från öster.

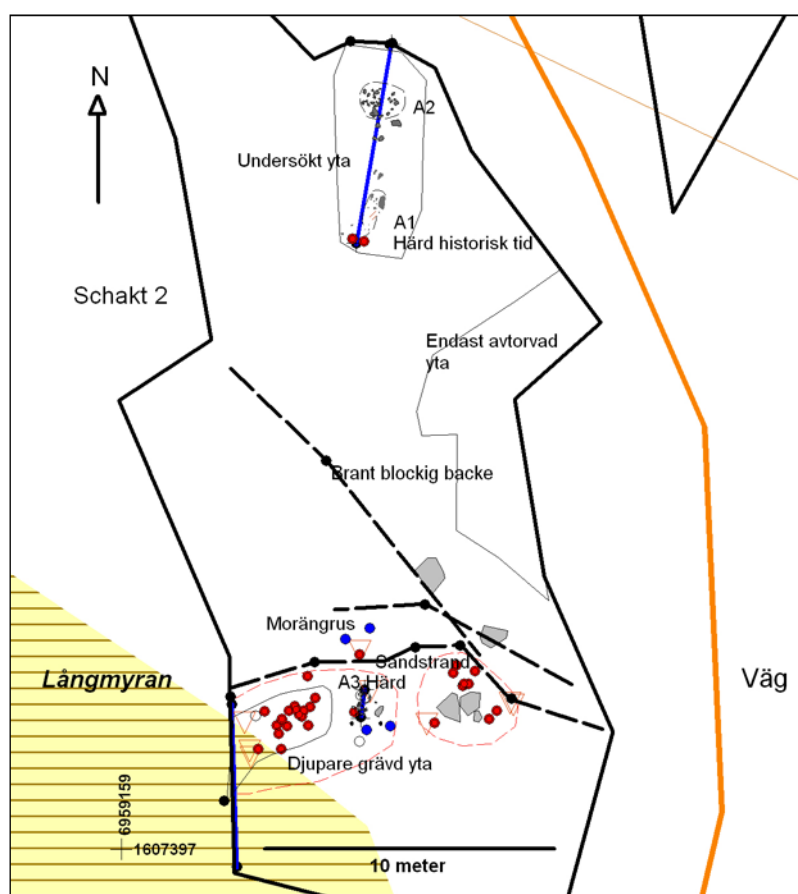
På södra sidan om vägen, norr om kullen, grävdes två schakt. Endast det största (schakt 3) är inmätt och finrensat, dock något mer extensivt grävt än boplatsytan norr om dalgången (inom schakt 2). Schakt 3 var 136 m² stort. Det andra schaktet låg strax öster om detta, på kullen 20-50 meter söder om dessa schakt, vilka inte är inmätta på grund av tekniska problem med totalstationen. Dessa schakt hade ingen antydning till förhistorisk aktivitet och rensades endast grovt eller inte alls.

Fynd, skörbränd sten och anläggningar är inmätta med totalstation i rikets nät. Fynd och skärvstenar punktinmättes både efter rensning och under grävning, för att få en bra spridningsbild. Fotodokumentation är gjord digitalt, anläggningar och schaktprofil ritade i skala 1:20.

Fig. 7. Schaktplan.

Resultat

Undersökningen visar att fornlämningar framkom såväl på den norra som på den södra sidan av dalgången/myren. På den norra sidan fanns lämningarna på de två ytor, som iaktogs vid förundersökningen, d.v.s. på den övre avsatsen, vid vägen, och på ytan nedanför sluttningen, i mossen. Dessutom framkom någon form av aktivitetsyta även söder om myren, söder/öster om vägen. Nivåerna i området låg på 132 m.ö.h. vid den eventuellt samiska härden och 129,5 m.ö.h. på den nedre ytan. På den södra sidan av vägen var nivån på den fyndförande ytan 131 m.ö.h.

Marken på den övre ytan i schakt 2 och området nordost om vägen utgjordes av sand, vilken överlagrade sandig morän. Sluttningen söder om detta utgjordes av stenig och blockig morän, med inslag av sand, som var mest grovblockig i schaktets nordöstra del. Nedanför sluttningen övergick marken till en plan, mycket svagt sluttande, sandig yta med enstaka stenar och block, vilken var täckt av myrens torvlager, ca 0,4-0,5 m tjockt. Den tydliga gränsen upp mot stenarna och blocken i moränen ovanför visar att detta har varit en delvis urspolad strandzon. En svag minskning i sluttningens lutning antydde var en samtida strandkant kan ha funnits. Den djupschaktade delen av schaktet, som låg i myren i sydväst, fylldes snabbt med grundvatten.

Fig. 8. Plan schakt 2. Fynd från slutundersökningen är markerade med röda prickar, blå är förundersökningsfynd.

På den övre ytan undersöktes resterna av den härd som förmodades vara samisk (A1). Ytterligare några skärvor rödgods framkom intill härden. Sanden runt härden var antingen mycket lös eller hårt packad av vägen. Bitvis var marken här också mycket omrörd. Den härd som iakttagits norr om A1 vid förundersökningen, A2, bedömdes vara stenar utdragna från A1.

På den plana och sandiga yta, som framkom nedanför sluttningen, framträdde efter rensning en boplatsyta som var klart avgränsad mot norr och söder. Avgränsningen var både

fyndmässig, topografisk och med skillnad i jordart. Inom den del av området som bestod av morän och stenblock, fanns endast enstaka fynd och skärvstenar, vilka dessutom framkom alldeles intill strandzonen. Spridningen av fynd och skärvstenar hade också en tydlig avgränsning ned mot bäcken och diket och överensstämmer i stort med den förmodade strandkanten. Däremot är inte boplatsen avgränsad i väster mot myren och skogsbilvägen kan eventuellt ha förstört delar av boplatsen i öster.

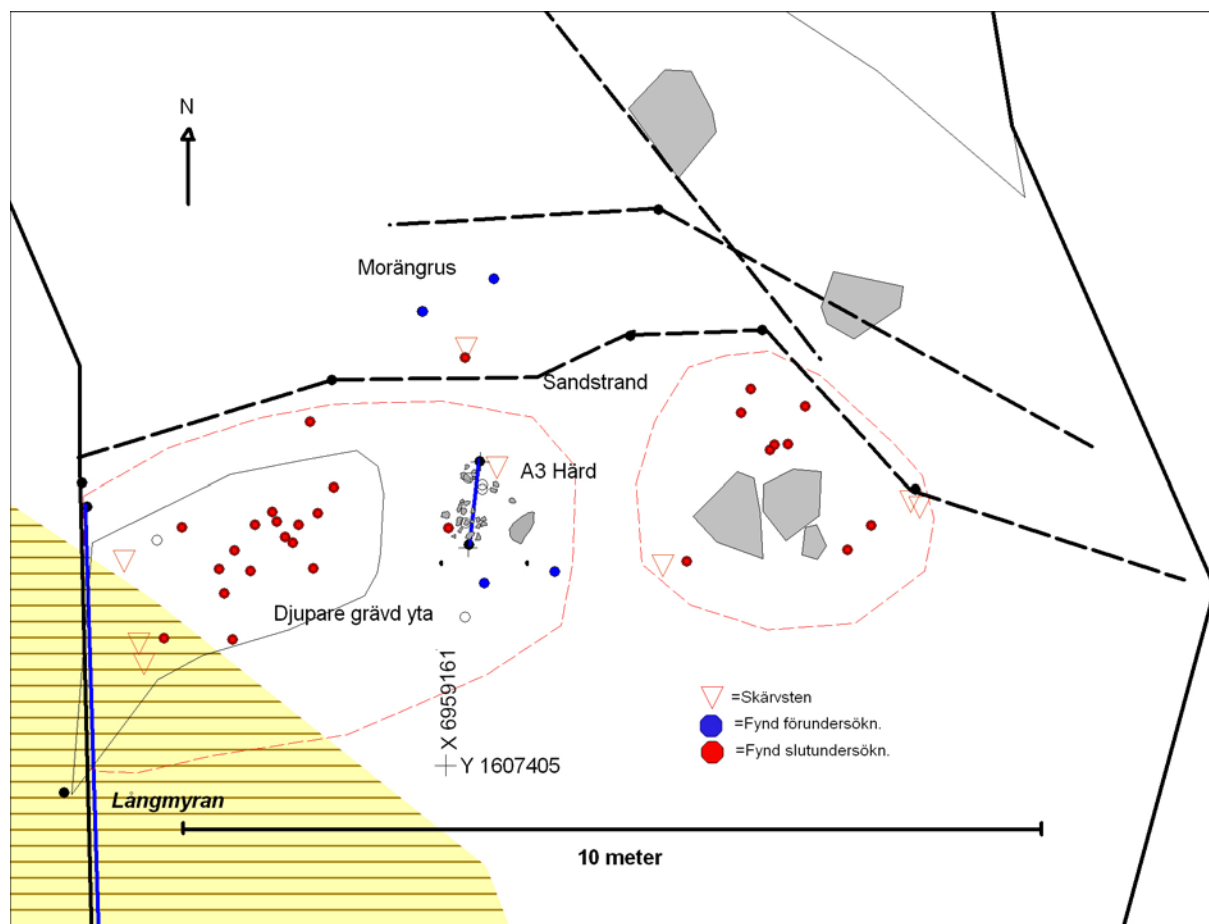

Fig. 9. Stenåldersytan i schakt 2.

Avslagen fördelade sig på ytan inom två koncentrationer (se fig. 9), varav den östra fanns omkring ett par större stenar, varav en, ca 1 x 0,7 m stor och ca 0,5 m hög, var plan på toppen och i ganska lagom sitthöjd. Den västra koncentrationen var ungefär 4 x 2 meter stor, men tycks fortsätta utanför vägområdet mot myren i väster. Avslagen består av hälleflinta, grönsten och kvarts. Mellan koncentrationerna låg härden A3. Skärvig (skörbränd) sten förekom sparsamt över ytan. Den undersökta delen av boplatsytan var ca 30 m² stor.

Eftersom inte hela ytan fram till den södra sidan av dalgången/myren undersöktes, på grund av vägbanken och dräneringsdikena, kan inte djupet på sundet fastställas med säkerhet. Den mycket flacka sluttningen inom den yta som undersöktes tyder dock på att åtminstone en del av sundet har varit mycket grunt.

På den södra sidan av dalgången utgjordes området av stenig morän och berghäll närmast vägen, medan marken lite högre upp och söderut var sandiga och grusiga, ganska plana ytor och berghäll. I det ej inmätta schaktet fanns berghäll och stenblock direkt under torven. I det andra schaktet, schakt 3, (fig. 7 och 10) fanns berghäll i delar av schaktet, med tunna inslag av

morän över berget. Vid rensning påträffades här ett avslag av kvarts, en trolig borrh av kvartsit, och ett mindre kvartsblock och krossat material. Ytan tolkades som någon slags aktivitetsyta, men bedömdes inte ge någon mera information med större grävinsatser.

Fig. 10. Schakt 3, närmast söder om vägen. Från nordost.

Anläggningar

Inom undersökningsområdet norr om dalgången påträffades och undersöktes tre anläggningar.

A 1, Härd historisk tid

Anläggningen, som var kraftigt förstörd, framkom vid förundersökningen i kanten på skogsväg och vändplan.

Anläggningen var 1,9 x 0,7 meter stor, belägen i N-S riktning och bestod av ca 17 stenar, 0,04-0,5 meter stora. I norra delen fanns en 0,5-0,24 m stor, flat sten. Intill denna, centralt i anläggningen, var en rödbränd yta, ca 0,3 m i diameter.

I botten av anläggningen framkom några hårt brända ”skivor” av en flat sten. Sanden i anslutning till anläggningen var även den hårt bränd.

Anläggningen är dokumenterad i plan samt grävd i profil. Ingen profilritning gjordes. Intill och strax söder om anläggningen påträffades sammanlagt sex keramikskärvor av rödgods, några av dem med glasyr och dekor (F1, F2 och F39). Keramiken kan datera härden till historisk tid, innan 1800-talet.

Skadorna på anläggningen gör att konstruktionen var svår att bedöma, men den flata stenen talar för att härden var samisk. Härden i kontext med keramiken, terrängen och historiska källor styrker också den samiska tolkningen.

Fig. 11. A1 framrensad, med den stora flata stenen. Från nordost.

A 2, Stensamling

Ca två meter norr om A 1 fanns en 1,7 x 1,5 meter stor ansamling stenar, A2. Anläggningen bestod av ett 30-tal stenar, 0,05-0,35 meter stora, varav de flesta rundade. Ett par av stenarna liknade de flata stenarna i A1.

Anläggningen dokumenterades i plan och profilgrävdes. Vid undersökningen visade sig stenarna vara obrända. Fyllningen bestod av kompakt men omrörd rostjord med strimmor av blekjord. Anläggningen tolkades först som en härd, men efter undersökning är tolkningen att stenarna är utdragna från A1, troligen med maskin vid bygget av vägen.

Fig. 12. Ola George vid A1. I förgrunden syns A2. Längst bort i bild besökare från Skog och Historia, Örnsköldsvik. Bilden tagen från NNO.

A 3, Härd förhistorisk

Vid förundersökningen tolkades A3 som en ansamling skärviga och skörbrända stenar. Efter djupare rensning vid slutundersökningen framträdde tydligare att konstruktionen var en härd. Anläggningen är belägen centralt på "stranden" på boplatssytan och omges på vardera sidan av två koncentrationer med avslag. I väster återfanns avslagen närmare härden än i öster.

A3 var ca 1 x 1 m stor och bestod av ett 30-tal skörbrända stenar, 0,02-0,15 m stora.

Vid förundersökningen plockades ca två liter (12 st) skärvstenar ur anläggningen och vid slutundersökningen ytterligare ca fem liter.

Två avslag påträffades i anläggningen. Inga färgningar kunde ses och kol fanns endast som små, enstaka fragment.

Anläggningen är ritad i plan och totalundersökt, den västra halvan grävdes först. Profilen är dokumenterad med foto.

För datering insamlades 2 prov för termoluminiscens, samt 3 mycket osäkra kolprov ur botten av anläggningen.

Fig. 13. Härden A3 framrensad. Från norr.

Fyndmaterialet

Fynden bestod av slaget stenmaterial, vilket framkom på den nedre ytan i myren, och söder om vägen (RAÄ 291), samt keramik av rödgods, vilken påträffades intill härden A1 på den övre ytan (RAÄ 290). Intill denna härd framkom vid utredningen också tre obestämbara fragment brända ben (Bondesson 2005).

Stenmaterialet domineras av hälleflinta. Kvarts finns i mindre mängd, samt enstaka grönsten och kvartsit. Tekniken som använts är i huvudsak plattform, men den kärna som påträffades är bipolär. Fynden består övervägande av avslag och splitter, i övrigt har två borrar samt ett fåtal retuserade avslag identifierats. Analys av stenmaterialet har utförts av fil.doc. Anders Olofsson, Umeå. *Se vidare sid 20.*

Fig. 14. Fynd nr 37, borrhälleflinta.

Fig. 15. Fynd nr 35, avslag hälleflinta.

Keramiken

I anslutning till den historiska härden, A1, påträffades 7 skärvor av rödgods, varav 2 är glaserade. En av de glaserade skärvorna är en mynningsbit med randdekor på utsidan. Den har på insidan ljust grön glasyr, bitvis mörkröd, som delvis är avskalad. Skärvan härrör från ett kokkärl och kan dateras till tiden före 1800-talet (Matthias Bäck, muntl. uppgift).

Den andra glaserade skärvan består av en del av botten och kärlväggen. Den är glaserad på insidan, med antydning till glasyr som spjälkats av på utsidan. Glasyren är på bottenskrävan röd, eller egentligen transparent med det röda godset som syns genom glasyren. Formen på bottenskrävan ser ut att vara från en låg skål, men glasyren antyder att det möjligen kan vara fråga om ett kokkärl (Matthias Bäck UV Mitt, muntl. uppgift).

Fig. 16. Fynd nr 1.
Mynningsbiten i profil.

Fig. 17. Fynd nr 39.
Bottenskrävan t.v. och en bit med randdekor t. h.

Översiktlig stenanalys av Anders Olofsson

En teknologisk analys av stenartefakter från boplatserna Östersjäländ 9:16 (RAÄ 291) och Östersjäländ 9:7 (RAÄ nr 265), Säbrå sn, Ångermanland har utförts. Lokalerna gränsar till varandra och artefaktmaterialet är likartat vad gäller typologi, teknologi och råmaterial. Materialen från dessa båda lokaler har därför tolkats som "kontextuellt samtida" och sålunda analyserats som en enhet. Arbetet berör 65 artefakter (62 från RAÄ 291 och 3 från RAÄ nr 265). Sextiofem fyndnummer är ett litet antal, rent statistiskt sett, i sådana här boplatssammanhang, och vi bör inte förledas att dra alltför långtgående kulturhistoriska växlar på det. Analysen bör alltså i första hand ses som en ren beskrivning av just detta begränsade material. Lokalerna är belägna ca 130 m ö.h., vilket, förutsatt att de varit strandbundna, indikerar en datering till ca 8000 cal. BP (se Berglund 2004 ang. landhöjningen i området). Analysen kan beskrivas som en förenklad variant av den analysmetod som används i Olofsson 2003 (s. 6-10). Syftet har varit att ge en allmän översikt av materialet, vad gäller exempelvis föremålstyper, retuschering, identifiering av reduktionsstrategin, dvs. om man använt plattformsteknik, plattform-på-städteknik eller bipolär teknik, samt att utföra en frakturanalys (se bilaga 1 samt Olofsson 2003 för definitioner).

Vad gäller tillslagningstekniken, dvs. om man använt direkt slag med hård hammare, indirekt slag, tryckteknik osv., krävs en utförligare registrering av många fler variabler (samt samkörning av dessa i multivariatanalys) än vad som funnits möjlighet att utföra inom denna begränsade studie för att kunna göra några säkrare uttalanden. Detta moment har därför utslutits i föreliggande analys.

Råmaterial

Vi börjar vår analys med att titta på de råmaterial som använts på lokalerna. Av tab. 1 kan vi utläsa att det dominerande råmaterialet är vad som här har kallats hälleflinta (44 st.). Det rör sig om en ej närmare definierad gråvit, vittrad/kalcinerad vulkanisk bergart. Den har enstaka små strökorn och skulle därför kunna sägas ha en porfyrisk textur.

Den kvarts som förekommer är, med några få undantag (bl.a. den bipolära kärnan, se nedan), av en tämligen grovkornig kvalitet med orenheter, och de flesta av bitarna kan karaktäriseras som rökkvarts (gråaktiga).

Därutöver förekommer ett mindre antal stycken av vad som möjligen kan vara grönsten; men det är inte utslutet att det, åtminstone i ett par av fallen, egentligen rör sig om samma typ av "hälleflinta" som i övrigt är så vanlig på lokalerna, men att just dessa exemplar har fått en mörkare, grönaktig infärgning (patinering) genom postdepositionell markpåverkan än majoriteten av avslagen, alternativt att denna grågröna nyans är den ursprungliga och att majoritetens gråvita färg enbart beror på vittring/kalcinering.

Två större bitar av kvartsit finns i materialet. Intressant att notera är att båda dessa är redskap – en kniv/skrapa (YLM inv.nr 25358:1) och en eventuell borr (F. 33).

grönsten?	3
hällflinta	44
kvarts	16
kvartsit	2
Totalt	65

Tab. 1. Råmaterial.

Föremålstyper

Den övervägande andelen av fynden (tab. 2) utgörs av avslag och splitter – totalt 59 st. (Som splitter har räknats avslag med max. dim. <10 mm.) I övrigt påträffades en liten bipolär kärna av kvarts (F. 21), några retuscherade avslag samt en säker (F. 37) och en mera osäker borrh i materialet (F. 33). Värda att notera är de två stora borrharna. Den ena hade ett största mått av 90,4 mm och var tillverkad av hällflinta, och den andra, mera osäkra var 143,2 mm i max. dim. och av kvartsit. Ett relativt stort retuscherat avslag av kvartsit som sannolikt utgör en kniv eller sidskrapa (Inv.nr 25358) framkom på RAÄ nr 265.

avslag	49
bipolär kärna	1
borr	1
borr?	1
retuscherat avslag	3
splitter	10
Totalt	65

Tab. 2. Föremålstyper.

Retuschering

Av tab. 3 kan vi utläsa att 5 föremål med säkra retuscher framkommit. Därutöver finns 6 st. med något osäkra retuscher, dvs. fall där det är osäkert huruvida det rör sig om avsiktlig ”retusch” eller om bruksskador eller plattformstrimning/annan kross som uppstår vid stensmide.

?	6
ja	5
nej	54
Totalt	65

Tab. 3. Retuschering.

Frakturanalys

Av tab. 4 (se bilaga 1 för förkortningar) framgår att den största gruppen i detta hänseende är obestämda med 29 st. (45 %). Andra större grupper är hela avslag (12 st.), hela sidofragment (6 st.) och hela proximalfragment (4 st.).

dasf	1
ej tillämbart	2
h	12
hdistmedial	1
hmedial	1
hmf	1
hprox	4
hproxmedial	1
hsf	6
mamf	1
obest.	29
pamf	1
pasf	2
pmamf	1
pmasf	2
Totalt	65

Tab. 4. Frakturanalys.

Reduktionsstrategi

Knappt hälften, 31 st. (48 %), gick att bestämma vad gäller reduktionsstrategi (tab. 5). Plattformreduktion dominerar med 22 st. Av dessa är 17 av hälleflinta, 3 av kvarts och 2 eventuellt av grönsten. Fyra avslag (inklusive ett retuscherat av kvartsit) och en kärna kan kopplas till bipolär reduktion. Av dessa är fyra av kvarts och en av kvartsit. Därutöver förekommer några osäkra plattformsavslag samt ett eventuellt avlossat med städteknik (plattform-på-städ).

bipolär	5
obestämd	34
plattform	22
plattform?	3
plattform-på-städ?	1
Totalt	65

Tab. 5. Reduktionsstrategi.

Slutord

Vi har sett att vad gäller reduktionsstrategin så följer lokalerna det gängse mönstret med plattformreduktion i första hand associerad med täta/finkorninga, flintliknande material och bipolär reduktion framförallt förekommande i kvarts. Vad gäller kärnornas typer och morfologi är materialet tämligen anonymt. Vi skall komma ihåg att analysen endast omfattar 65 artefakter och att endast en av dessa är att betrakta som kärna. Noteras kan dock att den bipolära kärnan (stötkantskärnan, F. 21) är slagen från flera riktningar. Uppmärksamma kan även ett relativt tjockt avslag av hälleflinta (F. 17), med facetterad plattformrest och med en eventuell ytterligare plattformrest i ca 45 graders vinkel mot den säkra plattformen. Detta avslag har flera tydliga avslagsärr på dorsalsidan och åtminstone ett av dessa skulle möjligen kunna betraktas som ett negativ av ett spån. Bland avslagen i rökkvarts förekommer ett par extremt stora avslag med ett största mått av ca 10-15 cm och en tjocklek av ca 4-6 cm. Dessa bitar, av vilka två har plattformrest (en med motstående krossmärken, dvs. eventuellt plattform-på-städ) och tydliga slagmärken, torde kunna betraktas som råmaterialbitar. Deras användbarhet måste dock betraktas som begränsad då de innehåller stora partier med orenheter – kanske är det därför de lämnats kvar till eftervärlden utan att reduceras ned. Slutligen kan sägas att fynden på det hela taget stämmer väl överens med vad man kan förvänta sig i ett mellanmesolitiskt boplatsmaterial från centrala Fennoskandia.

Litteratur

Berglund, Mikael 2004. Holocene shore displacement and chronology in Ångermanland, eastern Sweden, the Scandinavian glacio-isostatic uplift centre. *Boreas* 33, s. 48-60.

Olofsson, Anders 2003. Early colonization of northern Norrland: technology, chronology, and culture. In: Olofsson, A. (diss.), *Pioneer Settlement in the Mesolithic of Northern Sweden*. Archaeology and Environment 16. Department of Archaeology and Sami Studies, Umeå University.

Datering

Datering av RAÄ 291 är utförd av Andrew Murray på Nordic Laboratory for Luminescence Dating, Århus universitet, Roskilde, Danmark, genom Thermoluminiscens på skärvstenar från härden (A3) på stenåldersytan (*se bilaga 6*).

Analysen gav dateringen 5300 ± 300 BC, vilket var något yngre än förväntat, men dateringen hamnar ändå inom intervallet för att boplatsen kan ha varit kustbunden.

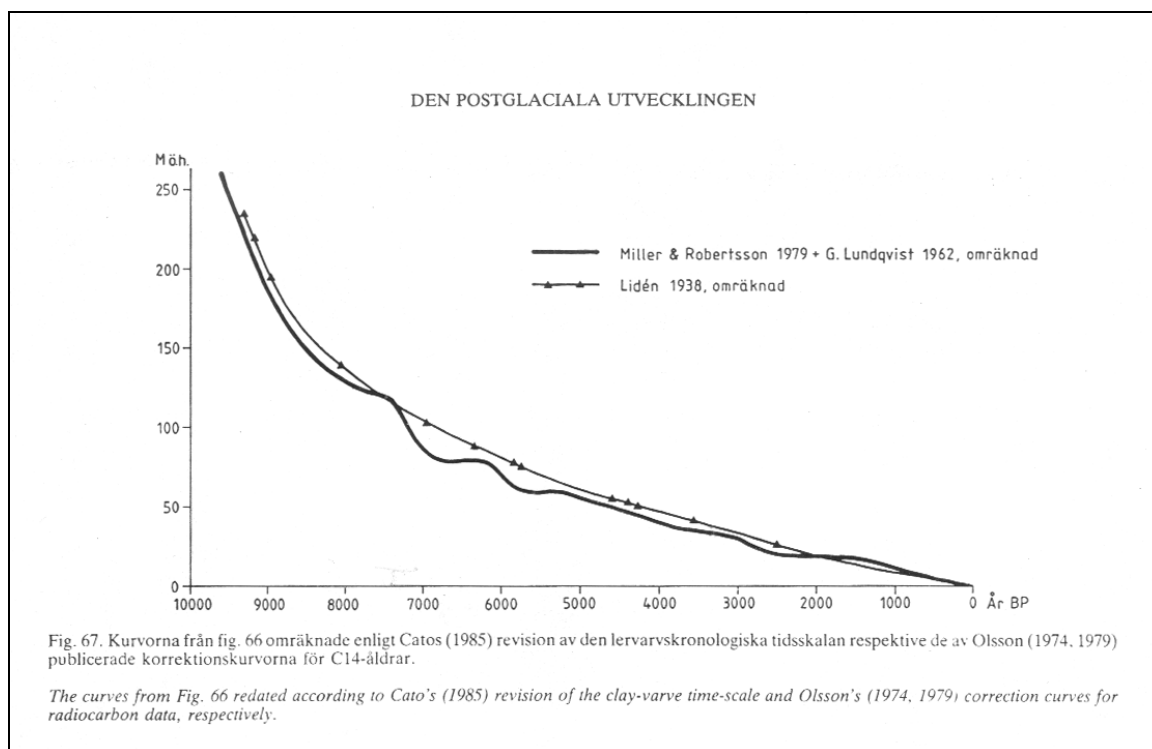

Fig. 18. Strandförskjutningskurvor, Lundqvist 1987:93.

Härden A1 (RAÄ 290) har daterats till historisk tid, till tiden innan 1800-talet, genom keramiken som påträffades i och i anslutning till härden. Keramiken har analyserats av Mattias Bäck, UV Mitt.

Tolkning och diskussion

Vid undersökningen av RAÄ 290-291 vid Långmyran framkom fornlämningar både på den norra och på den södra sidan av dalgången/myren. På den norra sidan utgjordes lämningarna av en härd från historisk tid, RAÄ 290, vilken låg på en avsats 132 m.ö.h, samt en mesolitisk boplatsyta RAÄ 291, som låg på en yta nedanför härden. Boplatsytan låg på en nivå av 129,5 m.ö.h, närmast i botten på dalgången, i myren. Söder om dalgången, d.v.s. söder om vägen, fanns ytterligare lämningar av mesolitisk aktivitet i form av slagen kvarts och kvartsit, på ca 131 m.ö.h. Härden RAÄ 290 låg inom ett mycket skadat område; fornlämningen är i och med undersökningen helt borttagen. Fornlämningen RAÄ 291 är endast undersökt och borttagen inom exploateringsområdet. Boplatsen fortsätter, men är ej avgränsad, utanför undersökningsområdet i väster och förmodligen också i öster även om den där kan vara

skadad av den äldre skogsbilvägen. Det är också möjligt att boplatsytan kan knytas ihop med ytan söder om vägen, som inte heller den är avgränsad, samt boplatsen RAÄ 265 i öster.

Härden från historisk tid – samisk?

Härden, A1, dateras genom fynden av glaserat rödgods till historisk tid. De tre obestämbara fragment brända ben som framkom intill härden är sannolikt måltidsrester från samma tid som härden. Formen och konstruktionen på härden, med flata större stenar, antyder att den kan vara samisk. Då anläggningen var kraftigt förstörd av skogsbilvägen kan man ändå inte helt säkert fastställa detta. Kontexten med det omgivande landskapets topografi och historiska belägg för att samer vistats i Ångermanlands kusttrakter (Ericson 2004, Viklund 2004) är en viktig del i tolkningen av härden som en möjlig samisk härd.

Det gick heller inte att se några rester eller färgningar som kunde besvara frågan om en kåta stått på platsen. Förutsatt att härden är samisk, en *Arran*, är det trots frånvaron av synliga lämningar, troligt att där funnits en kåta. En kåta lämnar i regel inte mycket spår efter sig, annat än just stenarna från härden. Det också endast i en kåta som man haft en härd av stenar (Ryd 2005). En avlång härdform, gör att man kan anta att härden varit överbyggd av en kåta och då troligen en tältkåta. Den avlånga formen gör att golvytan i kåtan utnyttjas maximalt. Detta styrks av etnologiskt och historiskt källmaterial (Hedman 2003).

Till *Árran*, den samiska härden, läggs stenar oftast i en oval eller rektangulär ring. Formen på *Árran* är anpassad efter avlång ved och för att inte ta onödig plats av golvytan i kåtan. Eldstadens stenar hindrar glöd att trilla ut i riset, som läggs på marken i kåtan, och undviker att riset glider in i elden.

Helst använder man låga stenar till långsidorna, för att värmen från elden ska spridas bra. Kortsidorna är vända mot dörren och köksdelen, kortsidorna kan ha lite högre stenar för att lägga veden på så att draget blir bättre. På ena långsidan mot köksdelen, läggs en flat och låg sten att ställa pannor och grytor på. I timmerkåtor där man bodde längre perioder kunde flata stenar även läggas i botten på *Árran* för att använda pannor med ben. Ibland lades en tunn flat sten över elden för att baka bröd på (Uppgifterna hämtade ur Yngve Ryds bok *Eld*).

Platsen som sådan, en höjd intill en myr, är ett perfekt ställe för en lägerplats. I renbetesområden är det vanligt att finna samiska lämningar på sådana lägen (Viklund 2004). Från höjden är det lätt att ha uppsikt över renhjorden som betar på myren nedanför. Det är möjligt att detta är lämningar efter samer från t.ex. Frostviken, Dorotea eller Vilhelmina, eftersom dessa har haft sina flyttleder längs Ångermanälven med biflöden till vinterbetet vid kusten i Högsjö, Hemsön och trakterna däromkring. Exempelvis Hundsjöområdet, har varit en central plats för vintervisten. Det finns även uppteckningar om bofasta samer i området, bland annat på Hemsön och Älandsbro, och några platser har också fått sina namn efter samer (Högsjö Hembygdförening 1995).

Om RAÄ 290 är resterna efter en samisk lägerplats är detta, i nuläget, den sydligast kända längs norrlandskusten (muntl. Bernt Ove Viklund). Tidigare kåtaplatser från 1700-talet är undersökta i Lill-Mosjön i Arnäs socken (Färjare och Olsson 2000, Lindqvist & Eriksson 2000), samt Bjästamon i Nätra socken (Holback m.fl. 2004).

Stenåldersboplatsen

Den undersökta delen av stenåldersboplatsen RAÄ 291 visar på en topografiskt väl avgränsad aktivitetsyta, som framför allt har legat på den norra sidan av dalgången, 129,5 m.ö.h. Fynden och härden (A3) var tydligt koncentrerade till den flacka ytan nedanför sluttningen.

Aktivitetssytan låg på en ca 4 m bred remsa utmed en trolig forntida strandkant. Marken utgjordes av fin sand som tydligt skilde sig från den steniga moränssluttningen ovanför, norrut. Det påträffades inte några fynd eller anläggningar i sluttningen, annat än precis närmast stranden. Det fanns också en tydlig gräns i fyndspridningen söderut, ner mot dalgångens botten, även om den topografiska avgränsningen inte var lika tydlig här. En svag minskning i sluttningens lutning här antydde dock var en samtida strandkant kan ha funnits. Hela boplatsytan, ca 30 m² stor, var täckt av ett tjockt torvlager.

Fynden visar två borrar, avslag och splitter, samt en bipolär kärna i kvarts, d.v.s. rester efter redskapstillverkning. Materialet utgörs annars till största delen av hälleflinta och då har plattformsteknik använts i reduceringen. På den södra sidan av vägen fanns några större stycken rökkvarts, vilka kan ses som råmaterial eller lämnade p.g.a. dålig kvalitet.

Fynden framkom i två koncentrationer, varav den östra låg runt ett par stenblock, varav det ena kan ha fungerat som sittplats. Mellan ytorna med avslagen låg en härd (A3).

Dateringen till 5300±300 f.Kr. är något yngre än förväntat, men den stämmer ganska bra med den antagna dateringen efter landhöjningskurvorna. Det har inte gått att helt konstatera om boplatsen varit direkt knuten till havsnivån, men sundet har troligen varit vattenförande och i kontakt med havet.

Det finns en viss möjlighet att man även visats på den övre avsatsen, vid RAÄ 290, ca 132 m.ö.h., redan under stenåldern även om inga stenåldersfynd påträffats här. Platsen var mycket skadad av skogsbilvägen och eventuella lämningar kan ha förstörts av vägbygget.

Dalgången är som smalast vid boplatsen RAÄ 291. Från den mesolitiska boplatsytan RAÄ 291 är det endast ett fåtal meter söderut till dalgångens botten, ca 10-15 meter, och marken är mycket flack, så det vatten som bör ha funnits här har varit grunt, kanske endast en bäck i något skede. Det är troligt att platsen har fungerat som en övergång/vadställe under stenåldern eftersom sundet endast är ca 20-30 meter brett här och eftersom det åtminstone delvis verkar ha varit grunt. Detta styrks av fynden på den södra sidan av dalgången, ca 131 m.ö.h. Från denna yta är det dessutom bara 90 meter österut till boplatsen RAÄ 265, som även den ligger i ett topografiskt mycket lågt läge, nere i myren, på ca 120-125 m.ö.h. Artefaktmaterialen från dessa två ytor är mycket likartade vad gäller typologi, teknik och råmaterial, så det är mycket troligt att de tre ytorna ska betraktas som en mer eller mindre sammanhängande boplatskomplex, på ömse sidor om ett vattendrag. Om RAÄ 291 och RAÄ 265 är samtida, skulle det styrka tolkningen för ett att boplatserna legat vid ett vattenförande sund och ej i direkt havskontakt.

De relativt fåtaliga lämningarna på RAÄ 291, en härd, två redskap och ett 50-tal avslag, vilka ligger på en mycket begränsad yta intill den förmodade stranden, visar på att detta inte är en huvudboplats. Det är snarast en boplats knuten till jakt och fiske även om inga ben har kunnat konstateras.

De fynd som påträffades på objekt 211, vid Rudtjärn på den södra sidan av dalgången, ligger på ca 125 m.ö.h. och skulle också möjligen kunna vara samtida med RAÄ 291 och 265. Inom tre kilometer nordväst om RAÄ 291 finns ytterligare fem boplatser registrerade (se fig. 1).

Detta visar på ett tydligt utnyttjande av området runt Långmyran och Rudtjärn under stenåldern. Området har under mesolitisk tid utgjort en vik eller smalt sund nära havet, skyddad av Gillerberget i öster (jfr Bondesson 2005:7).

Fig. 19. Den färdiga vägen. Bilden tagen från norr.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-9472-05 och 431-7851-05

Länsmuseets dnr: 2005/278

Län: Västernorrland

Landskap: Ångermanland

Kommun: Härnösand

Socken: Säbrå

Fastighet: Östersjäländ 9:16

Fornlämning: RAÄ 290 och RAÄ 291

Kartblad: 18 I 1b NV

Belägenhet angivet i rikets nät: X 6959164 Y 1607405

Höjd över havet: 129-131 m

Undersökningstid: 18-19/8 2005 (förundersökning) och 15-21/9 2005 (slutundersökning)

Personal: Grävningssledare Maria Lindeberg och Ola George från Läns museet Västernorrland, Ann Vinberg från Riksantikvarieämbetet UV Mitt samt Lars-Ivar Sjölund grävmaskin och grovarbete.

Rapportsammanställning: Maria Lindeberg, Ann Vinberg.

Analys av stenmaterialet är utförd av fil.doc. Anders Olofsson, Umeå.

Dokumentationsmaterial i form av ritningar, analysrapporter, fotografier, dagböcker m.m. förvaras på Läns museet Västernorrland.

Litteraturlista

- Baudou, Evert. 1992. *Norrlands forntid – ett historiskt perspektiv*.
AB Wiken.
- Berglund, Mikael 2004. Holocene shore displacement and chronology in Ångermanland, eastern Sweden, the Scandinavian glacio-isostatic uplift centre. *Boreas* 33, s. 48-60.
- Björck, Maria och Niclas, Vogel Pierre. 1996. Gårdsjösundet – En av de äldsta bosättningarna i Norrland. Arkeologisk slutundersökning av RAÄ 170. Länsmuseum Gävleborg, Rapport 2001:03.
- Bondesson, Wivianne. 2005. Boplatser på höga höjder. Ådalsbanans korridor sträckan Härnösand-Veda, och nya sträckor vid Veda och Furusjön. Ångermanland, Högsjö och Säbrå socknar. Kompletterande arkeologisk utredning etapp 2 och arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Riksantikvarieämbetet, UV Mitt Rapport 2005:20.
- Ericson, Peter. 2004. Samer från fjäll, skog, bygd och kust. Tidsspår 2004. Västernorrland – Sameland om samisk närvaro i Ångermanland och Medelpad. Länsmuseum Västernorrland.
- Falk, Lennart. 1997. Finska kulturinfluenser i östra Sverige under mesolitikum och neolitikum. I: TOR Vol. 29 1997. Societas Archaeologica Upsaliensis. Uppsala.
- Falk, Lennart. 1992. Arkeologisk undersökning av Boplatsslämning/kvartsbrott, Filitjärn 2:1. Ytterlännäs socken, Ångermanland. Länsmuseum Västernorrland, Rapport 1992:6.
- Färjare, Anette & Olsson, Eva. 2000. Lill-Mosjön – boplatsslämningar och fångstgropar från neolitikum, äldre järnålder och historisk tid. Ångermanland, Grundsunda sn. Uv Mitt, Dokumentation av Fältarbetsfasen 2000:5. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar.
- George, Ola & Forsberg, Lennart 1997. 1997. Arkeologisk huvudundersökning Raä 65 Sidensjö socken Ångermanland. Länsmuseum Västernorrland, Internrapport 1997:16.
- Halén, Ove. 1994. Sedentariness During the Stone Age of Northern Sweden. In the Light of the Alträsket Site, c. 5000 B.C., and the Comb Ware Site Lillberget, c. 3900 B.C. Source Critical Problems of Representativity in Archaeology. Acta Archaeologica Lundensia, Series in 4°. No. 20.

- Hedman, Sven-Donald. 2003. Boplatser och offerplatser. Ekonomisk strategi och boplatsmönster bland skogssamer 700-1600 AD. *Studia Archaeologica Universitatis Umensis* 17. Institutionen för arkeologi och samiska studier Umeå universitet.
- Holback, Torbjörn, Lindholm, Pehr & Runesson, Henrik 2004. Bjästamon. Ett kustbundet boplatsskomplex från slutet av neolitikum. Botniabanan, Västernorrland. Ångermanland. Dokumentation av fältarbetsfasen 2004: arkeologisk undersökning. Riksantikvarieämbetet UV Mitt.
- Högsjö Hembygdsförening 1995. *Boken om Högsjö*. Sollefteå.
- Knutsson, Kjell. 1993. Garaselet-Lappviken-Rastklipan: introduktion till en diskussion om Norrlands äldsta bebyggelse. Ingår i *Tor: tidskrift för nordisk fornkunskap/Societas archaeologica Upsaliensis* 25, 5-51
- Lindeberg, Maria, 2006. Arkeologisk undersökning av en stenåldersboplat vid Furusjön. Läns museet Västernorrland, Rapport 2006:4.
- Lindqvist, Anna-Karin & Eriksson, Lisette. 2000. Lill-Mosjön, Raä 256:1-2, Arnäs sn, norra Ångermanland. Särskild arkeologisk undersökning – Botniabanan. *Angaria* 3.
- Loeffler, David. 2005. Contested landscapes/Contested heritage: history and heritage in Sweden and their archaeological implications concerning the interpretation of the Norrlandian past.
- Lundberg, Åsa & Ylinen, Tarja. 1997. Rapport över arkeologisk undersökning av boplat Raä 510, Västerdal 1:1, Flurkmark, Umeå sn, Västerbotten. Umeå 1997.
- Lundqvist, Jan. 1987. *Beskrivning till jordartskarta över Västernorrlands län och förutvarande Fjällsjö k:n*. Sveriges Geologiska Undersökning, Ser. Ca Avhandlingar och uppsatser i A4, Nr 55. Uppsala.
- Olofsson, Anders. 2003. Early colonization of northern Norrland: technology, chronology, and culture. In: Olofsson, A. (diss.), *Pioneer Settlement in the Mesolithic of Northern Sweden*. *Archaeology and Environment* 16. Department of Archaeology and Sami Studies, Umeå University.
- Ryd, Yngve. 2005. Eld. Flammor och glöd – samisk eldkonst. Natur och kultur, Stockholm.
- Sandén, Erik och Andersson, Berit. 2005. Skogens kulturarv i Västerbottens kustland 2004. Antikvarisk rapport. Västerbottens museum, uppdragsverksamheten.
- Viklund, Bernt Ove. 2004. Samiska härdar i skogslandet. Tidsspår 2004. Västernorrland – Sameland om samisk närvaro i Ångermanland och Medelpad. Läns museet Västernorrland.

Övriga källor

Opublicerad folder; 8500 år i Härnösand, mesolitiska boplatser i Härnösandsområdet.

Ekonomiska kartan, digital; blad 18I 1b.

Fornminnesregistret/Fornminnesinformation (FMIS), Riksantikvarieämbetet.

Röda kartan, digital; blad Sundsvall.

Muntliga uppgifter

Matthias Bäck, Riksantikvarieämbetet, UV Mitt; juni 2006.

Magnus Holmqvist, Läns museet Västernorrland; augusti 2005.

Bernt-Ove Wiklund, Skogsvårdsstyrelsen/Skog och Historia; augusti 2005.

Bilagor

1. Förklaring till stenanalysen av Anders Olofsson
2. Översiktskarta över området
3. Planer och profiler
4. Fyndlista
5. Fotolista
6. Thermoluminiscensanalys
7. Dagboksanteckningar slutundersökningen
8. Tidningsklipp